

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Бурятия

**ГБОУ "Цакирская средняя общеобразовательная школа-интернат
художественно-эстетического направления"**

ГБОУ "ЦСОШИХЭН"

РАССМОТРЕНО

Руководитель МО

Цыренжапова С.Б.
Протокол №1
от «31» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.дир. по УВР

Цыренова Э.Ц.
от «31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Абидуева Н.Б.
Приказ №132
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной язык»

для обучающихся 4 класса

на 2023-2024 уч.год

с.Цакир 2023

Тайлбари бэшэг.

Энэ программа Р.С. Дылыкова, Т.Б. Базаргуруева, Д.Б. Дугарова «Буряад хэлэн»: методическа хүсэд суглуулбарин 4-дэхи класста үзэхэ хуралсалай ном дээрэ үндэһэлэн, буряад хэлэ үзэхэ, эхин хургуулин 4-дэхи класста зорюулагдаһан программа болоно.

4-дэхи класста буряад хэлэ үзэлгэдэ тэдхэмжэ болохо тусхай методическэ комплекс зохёогдоһон байна. Энэ комплекс 3 компонентһээ бүридэнэ. Гол компонентнь буряад хэлэ үзэхэ ном болоно. Энэ номой удха 2013 ондо зохёогдоһон буряад хургуулин программанууд: буряад хэлэн 1-4 классуудта гэхэн программа дээрэ үндэһэлнэ (авторынь Р.С.Дылыкова).

Мүнөө үеын хуралсалай ябасада оруулагдажа байһан федеральна стандарттай холбоотой. Тэрээн соо эхин классай багша бүхэн «универсальные учебные действия» гэжэ шадабари хүгжөөхэ тусхай программатай байха гээд эрилтэ табигдана.

Энээнһээ дулдыдан, түрэлхи хэлэнэй **программын шухала зорилгонууд:**

- ургажа ябаа залуу үетэндэ эрдэм болбосоролой үндэһэ хууриие гүнзэгыгөөр бата бэхээр үгэхэ;
- хурагшадые Буряад республикын гүрэнэй аман ба бэшэгэй хэлэтэй болгохо;
- ниитын болон ажахын хэрэгтэ түрэлхи хэлээ хэрэглүүлжэ хургаха;
- арадайнгаа түүхэ, аман зохоолын баялиг, ёһо заншал, соел болосорол – эдэ бүгэдэндэ түшэглэн, тэдэниие хургажа, хүгжөөжэ, хүмүүжүүлжэ, буряад үндэһэтэ яһатанай гүнзэгы мэдэрэл бүридүүлхэ.

Тус программа буряад хэлэнэй, тэрэниие шэнжэлдэг эрдэм ухаанай хүгжэлтые хараадаа абан, Россин эрдэм хуралсалай түсэбые баримталан, мүнөө үедэ хэрэглэгдэдэг программын үндэһөөр «Буряад хэлэнэй» стандартда тааруулан, туршалгын программа зохоогдобо.

Хуралсалай материал 4 четвертьдэ хубаагданхай. Хэшээлнүүд недели соо 2 саг соо үнгэргэгдэхэ, жэлдээ 68 сагай туршада бэелүүлэгдэхэ.

Грамматикаар ба зүб бэшэлгээр шалгалтын хүдэлмэрийн тоо багшын шалгаха хэрэгтэй болоһоор тодорхойлогдохо. Эндэ программын темын зарим асуудалнуудаар гү, али үзэжэ үнгэрһэн бүхы темээр хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал шалгажа болохо. Четверть соо үзэһэн материалаар шалгалтын хүдэлмэри жэл соо дүрбэнһөө олон болонгүй, четверть бүрийн һүүлдэ (һүүлшын үдэрнүүдтэ орхингүй) хэжэ байха.

Дүн гаргалгын шалгалтын хүдэлмэридэ диктант, найруулга (изложени), зохёолго (сочинени), грамматическа шүүлбэри ороно. Грамматическа шүүлбэри хүүлэхэдээ, орфограммануудые танижа абалга, үгын хуби, мэдүү лэлэй гэшүүдые тодорхойлолго, мэдүүлэл зохёолго, грамматическа тэмдэгээр үгэнүүдэй классификаци хэлгэ гэхэ мэтэ даабари дүүргүүлжэ болохо.

Эдэ даабари 1-дэхи ангида 5-10 минута соо, 2-4 ангинуудта 15 минутанаа дээшэ бэшэ саг соо хэгдэхэ. Грамматическа даабари туд классташье, мүн доодошье класста үзэгдэһэн грамматическэ орфографиин материалтай холбоотой байха зэргэтэй.

3-4-дэхи классуудта шалгалтын хүдэлмэри 30-35 минута соо дүүргэһээр хараалагдана. Диктант хадаа холбоо текстһээ, мүн ондо ондоо мэдүүлэлһээшье бүридэ һэн байжа болохо. Словарна диктант гансал хургаха хүдэлмэри болгон, үзэжэ байһан бэшэгэй дүримэй темэ бүхэндэ тааруулжа үгтэхэ.

Словарна диктантын хэмжээ иимэ байха ёһотой: 4-дэхи класста – 10 – 12 үгэ.

Словарна диктант шалгахадаа, сэгнэлтын иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ – нэгэшье орфографическа алдуугүй;

«4» сэгнэлтэ – 1 орфографическа алдуу, 1 заһабари.

«3» сэгнэлтэ – 2 орфографическа алдуу;

«2» сэгнэлтэ – 3 – 5 орфографическа алдуу;

Диктантын текст мэдүүлэлэйнгээ удхаар, байгуулгын талаар хурагшадта ойлгосотой байха ёһотой.

Туд класста үзэгдөөгүй дүримтэй үгэ диктант соо оруулхагүй. Хэрбээ тиимэ үгын текст соо ороһон байгаа һаань, тэрэниие самбарта бэшээд үгэхэ.

Юрын шалгалтын диктант соохи үгын гол хуби хаяхан үзөөд байһан дүримдэ хабаатай үгэ байха, тиихэдэ дүн шалгалтын диктант соо урдань үзэжэ дүүргэһэн дүримтэй үгэнүүд байха.

Диктантын текстын хэмжээ иимэ байха ёһотой:

I четвертьдэ 50 – 55 үгэ, II четвертьдэ 55 – 60 үгэ, III четвертьдэ 60 – 65 үгэ, жэлэй һүүлдэ 65 – 70 үгэ.

Найруулга (изложени)

Һурагшадай ханал бодолоо бэшэмэлээр, холбоотойгоор найруулха шадабариие шалгахын тула грамматикаар ба орфографяар хүдэлмэри хэгдэхэ.

4 - дахи класста жэлэй эхиндэ 50–60 үгэтэй, юрэ хөөрэхэн шэнжэтэй текстээр найруулга бэшэхэ, хуралсалай жэлэй турша соо найруулгын текстнь удхаараа ба байгуулгаараа улам орёо болгогдохо, тодорхой бэшэлгын, бодомжолгын зүйл оруулагдаха. Найруулга бэшэхэ текстын хэмжээ 70–80 үгэ болгогдохо. Һурагшад өөһэдөө жэлэй хоёрдохи хахадта найруулгын түсэб табидаг болохо

Зохёолго (сочинени)

4 - дэхи класста зохёолго юрын шалгалтын хүдэлмэри болгон хэгдэхэ.

Зохёолго сэгнэхэдээ, үгтэһэн темэдэ удхынь хэр зэргэ тааруу байһые, ханал бодолоо хурагша хэр зэргэ удаа дараатайгаар найруулһые, үгын баялигые, үгэ хэр зүбөөр хэрэглэһыень, мэдүүлэл хэр зэргэ зүбөөр байгуулһыень, алдуугүйгөөр бэшэһыень хараадаа абаха хэрэгтэй.

Программын байгуулга ба удха Буриад хэлэн, 4-дэхи класс

I. Абяанууд ба үзэгүүд.

Энэ бүлэгэй гол шухала ойлгосонуудые, бэшэгэй дүримүүд сооһоо гол шухалань түргэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнууд, йотированна аялгануудые үгэ соо зүб хэрэглэжэ, бэшэжэ хуралга болоно. Энэ «Абяан ба үзэгүүд» гэхэн бүлэг соо хэлэгдэхэн арга хэрэгсэл ойлгуулхадаа, нютаг нютагай хэлэнэй диалектын илгаануудта тусгаар анхарал табигдажа, багша нютагай хэлэнэй онсо шэнжэнүүдые хараадаа абажа, абяан ба үзэгүүдые үгэ соо зүбөөр үгүүлжэ, бэшэжэ, хуралгада тусгаар упражнени саг үргэлжэ дүүргүүлхэ болоно. Олонхи үгэнүүд хэлэгдэ һэндээ адляар бэшэгдэдэг ха юм. Гэбэшье зарим абяанууд үгүүлэгдээшэһээ ондоо үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг бшуу. Жэшэнь, *адхана, худхана, набша, тобшо, нягта, Цогто* г.м. үгэнүүдтэ т, п, к абяан дуулдаашье хаань, тэдэнэй орондо д.б, гүзэгүүдые бэшэнэбди. Үшөө тиихэдэ *тамга, эмгэн, архан, нархан, халгай, тулга* г.м. үгэнүүдтэ м, р, л хашалгануудай хойно тодо бэшэ а, о, э аялгануудые бэшэнэгүйбди.

II. Үгэ

Программа соо үгы лексическэ ба грамматическа талаһаань хаража үзэхэ гэхэн эрилтэ табигдана. Лексикээр теоретическэ мэдээнүүдые ойлгуулха гэхэн асуудал табигданагүй. Харин грамматикын ба орфографиин дүримүүдые үзэхэ зуураа гансал практическа упражненинүүдые дүүргэхэ болоно.

Һурагшад үгэ гээшэ бодото байдалай элдэб юумэнүүдые харуулһан элдэб удхатай байдаг, мэдүүлэл соо, илангаяа холбоотой хэлэлгэ соо ороходоо, бүри шэнэ удхатай болодог, ондо ондоогоор үгүүлэгдэдэг, үгэнүүд дүтэрхы гү, али тад ондоо удхатай байжа болодог гэхэн ойлгосо абаха болоно.

Үгын бүридэл гурбадахи класста үзэгдэхэ. Тиихэдэ һуури залгалта тухай ойлгуулаад, тэдэниие бэшэхэ дүримүүдтэйн танилсуулха. Үгын һуури соо тодо бэшэ түргэн аялгануудые, үгын һүүлдэ тодо бэшэ ээ, эй аялгануудые бэшэхэ дүримдэ анхарал табигдаха. Үгын үндэхэн ба суффикс тухай түрүүшын ойлгосо абаха болоно.

Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосонууд хоёрдохи класһаа эхилжэ үгтэнэ. Хэлэлгэ сооһоо Хэн? Юун? Юу хэнэб? Ямар? г.м. асуудалда харюусаһан үгэнүүдые оложо хуралга хадаа юумэ, шанар тэмдэг, үйлэ нэрлэхэн үгэнүүдтэй танилсуулна.

Дүрбэдэхи классай хурагшад хэлэлгын хубинуудай (юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, глагол) бусад формонуудтай танилсаха. Һурагшад юумэнэй нэрэнүүдые падежнүүдтэ хубилгажа хураха. Падежнүүдые асуудалаарнь илгаруулжа хураха. Падежэй залгалтануудтай танилсуулхадаа, дүримүүдые ойлгуулаад, зүбөөр бэшүүлжэ хургаха. Юумэнэй нэрэ үзэлгэтэй хамта хойнонь дахуул үгэнүүдые хэрэглэхэ дүршэлтэй болгохо. Дахуул үгэнүүдые текст сооһоо оложо,

мэдүүлэлнүүдые зохёоходоо, юумэнэй нэрэнүүдэй хойно таараха дахуул үгэ хэрэглэжэ хураха болоно.

Бэшэ хэлэлгын хубинууд (тэмдэгэй, тоогой, түлөөнэй) тон тобшохоноор ойлгуулагдаха. Эдэниие хэлэлгэ сооһоо оложо, аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ зүбөөр хэрэглэжэ хураха. Түлөөнэй нэрэхэ гансал нюурай түлөөнэй нэрэтэй танилсуулха.

Тус классай хурагшад глагол тухай 3- дахи класста ойлгоһоноо үргэдхэхэ болоно. Глаголой хуури ба залгалтын аялгануудые бэшэхэ дүрим дабтажа, саашань глаголой гурбан сагууд тухай ойлгуулха.

Дахуул үгэнүүд, частицанууд, союзуудые эхин классуудта тусгаар үзэхэгүй.

III. Мэдүүлэл.

Эхин классуудай хурагшад иимэ гурбан янзын мэдүүлэлнүүдые ойлгожо абаха: 1) мэдүүлэлэй янзанууд: юрэ хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд тухай; 2) мэдүүлэлэй гэшүүд тухай; 3) мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй удхын холбоо тухай. Эдэ мэдээнүүдтэй хурагшад дүрбэн жэлэй туршада танилсаха болоно.

Дүрбэдэхи классай хурагшад юрын гэшүүд (нэмэлтэ, элирхэйлэгшэ, ушарлагша) гэхэн терминүүдтэй танилсажа, мэдүүлэл сооһоо шухала ба юрын гэшүүдые илгажа шадаха, нэгэ түрэл ба нэгэ түрэл бэшэ гэшүүдые ойлгожо абаха. Бүхы дүрбэн классуудта үзэгдэхэн мэдүүлэлнүүдые хурагшад хэлэлгэ ба бэшэлгэдэ хэрэглэжэ шадаха дүршэлтэй болохо ёһотой.

Шудалан үзэжэ байгаа грамматикын ба орфографиин дүримүүдые үхибүүдэй ойлгодог, һанамжаяа тайлбарилжа, тобшолол хэжэ шададаг болохо гэхэн эрилтэ программа соо табигдана.

Хэлэлгын хубинууд (49ч)

Хэлэлгын хубинууд: юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, глагол, дахуул үгэнүүд.

ЮУМЭНЭЙ НЭРЭ (21ч). Юумэнэй нэрын удха шанар ба асуудалнууд. Юумэнэй нэрын нэгэнэй ба олоной тоо. Мэдүүлэл соо ондоо үгэнүүдтэй холболдожо, юумэнэй нэрын һүүл залгалтануудые абадаг тухай ойлгосо (асуудануудаар). Дахуул үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэхэ дадалтай болохо.

ТҮЛӨӨНЭЙ НЭРЭ (5ч). Түлөөнэй нэрэ, нэгэнэй ба олоной тоогой түлөөнэй нэрэнүүд. Түлөөнэй нэрэ мэдүүлэл соо, хэлэлгэ соо. Түлөөнэй нэрэ хэды нюур харуулдаг бэ? Түлөөнэй нэрэнүүдэй зохилдол. Түлөөнэй нэрэ нюураарнь илгаха, падежнүүдтэ зохилдуулжа хэлэлгэ соогоо хэрэглэхэ.

ГЛАГОЛ (9ч). Глаголой удха шанар ба асуудалнууд. Глаголой хуури ба залгалта тухай юрэнхы ойлгосо үгэхэ.

Мэдүүлэл соо глаголнуудые зүбөөр хэрэглэжэ хураха. Адлирхуу ба харша удхатай үгэнүүд. Глаголнуудые хэлэлгэ соо, бэшэлгэдэ хэрэглэжэ хураха.

Морфологическа шүүлбэри хэхэ дадалтай болохо.

ТЭМДЭГЭЙ НЭРЭ (5ч). Тэмдэгэй нэрын удха шанар ба асуудал. Тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соо, бэшэгтэ хэрэглэжэ хураха. Текст, шүлэг сооһоо тэмдэгэй нэрэнүүдые оложо шадаха.

ТООГОЙ НЭРЭ (4ч). Тоогой нэрые тоолоһон ба дугаарлаһан гэжэ илгаруулна, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ. Тоогой нэрэ ямар хууритайб?

НАРЕЧИ (5ч). Наречиин лексическэ удха. Наречи мэдүүлэлэй ямар гэшүүн болоноб?

Мэдүүлэл (15ч).

Хоёрдохи класста үзэхэнөө дабталга. Юрэ хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд: нэрлүүлэгшэ ба хэлэгшэ гэхэн терминтэй танилсалга, мэдүүлэл сооһоо илгажа хураха.

Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд тухай юрэнхы ойлгосотой болохо. Удхаараа холбоотой паар үгэнүүдые илгажа, үзэхэн грамматическа формонуудые хэрэглэн, мэдүүлэл зохёожо, тэрэнээ дэлгэрэнгы болгохо шадабаритай болохо.

Синтаксическа шүүлбэри хэхэ дадалтай болохо.

Хэлэлгын нюусанууд.

Жэлэй дүүрэхэдэ хурагшадай мэдэсэ ба шадабаринууд.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал тухай ойлгосотой болохо
- ии -ы, -ээ -эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан хуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай;
- үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай суффикс, залгалта, анхан хуури, гархан хуури;
- зөөлэн хууритай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай;
- юумэнэй нэрын падежнууды ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай
- үйлэ үгын түхэлэй бии болоходо аялганууды бэшэхэ тухай;
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүд тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай;
- текстээр фразеологимууд, омонимууд тухай;
- хэрэгэй саарһа, бэшэг бэшэхэ тухай.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүды дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ судалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй тема хэлэхэ, зорилгыень табиха;
- багшатаяа сугтаа хуралсалай проблемнэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүды түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүды зохёохо;

Оршон тойроние судалха шадабари (познавательные УУД):

- дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идейнь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоооо дулдыдуулан өөрынгөө ханал бодол амин ба бэшгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоооо үндэхэлэн, хэрэгтэй сагта монолог үг, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө ханал бодол, ханамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө ханал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ ханал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнуудые табиha.

Нуралсалай жэлэй һүүлдэ 4-дэхи классай нуралшад нимэ мэдэсэ ба дүршэлтэй болоһон байха:

– аялганай тааралдал, нубарил ба нугаралые, үгын нуури ба залгалтые, үндэхэн ба суффиксые, үзэхэн хэлэлгын хубинуудые, мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүдые.

Нуралшад нимэ шадабаритай болохо:

- багшын уншажа үгэхэдэ, 50– 70 үгэтэй текстые алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшэхэ;
- үгын һүүлэй ээ- эй, ээ- өө аялгануудые зүбөөр хэрэглэхэ;
- юумэнэй нэрэнүүдые олоной тоодо зүбөөр хэрэглэхэ;
- тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо зүбөөр хэрэглэхэ;
- мэдүүлэлнүүдэй һүүлдэ асууһан ба шангадхаһан тэмдэгүүдые зүбөөр табижа шадаха;
- интонаци баримталан, мэдүүлэлнүүдые илгаха;
- мэдүүлэл сооһоо шухала гэшүүдые оложо шадаха;
- багшын уншажа үгэхэн текстдэ түсэб өөрөө табяад (50-60үгэтэй), нургалгын изложени бэшэхэ
- багшын хэлэжэ үгэхэн темэдэ гү, али хараһан, дуулаһан юумэн тухайгаа богонихон сочинени бэшэжэ шададаг болохо.

ДҮРИМӨӨР ШАЛГАГДАХАГҮЙ ҮГЭНҮҮД

Аляһан, амбаар, базаар, баллуур, баржыха, бишыхан, гулабхаа, гүрөөһэн, гүбээ, дальбараа, долёобор, жалжсагы, жишэхэ, жараахай, замбуулин, зомгоол, игаабари, лимбэ, мангир, мүнөөдэр, наришан, ниислэл, нягта, найрамдал, онгосо, ооһор, омоли, нүсхэгэр, сухаари, сагаалган, тармуур, таабай, түрүүлэгшэ, улаалзай, үбгээжөөл, үгэрсэ, үндэхэн, хандагай, хюмһан, хаалишан, һархяаг, шишдам, шишираг, эрбээхэй, элжсэгэн, ээрсэг, ээзгэй, юрөөл, юртэмсэ, ямаан.

Дүрбэдэхи классай нуралшад хэрэглэхэ номууд:

Дүрбэдэхи классай нуралшад хэрэглэхэ номууд:

- Р.С.Дылыкова, Т.Б.Базаргуруева, Д.Б.Дугарова Буряад хэлэн Улан - Үдэ «Бэлиг» 2012
- Багшын хэрэглэхэ номууд:
- Д.Д. Ошоров Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. *Буряад нургуулин програмнууд, 1 – 4 классууд* Улан - Үдэ «Бэлиг» 2004
- Э.Р. Раднаев Буряад хэлэнэй фонетикэ Улан - Үдэ «Бэлиг» хэблэл 2007
- С.Г. Будаин Ж.Д. Жамбуева Я.Ц. Ивахинова Ц.В. Лубсанова Буряад хэлээр текстнүүд Улан - Үдэ «Бэлиг» 2006
- С.Ц. Содномов Диктантнуудай суглуулбари *1 – 4 классууд* Улан - Үдэ «Бэлиг» 2002
- С.Д. Бабуев, С.С. Балагунова, Ц.Ц. Бальжинимаева, Ц.Б. Будаев, А.Н. Содномов Буряад хэлэнэй тайлбари толи Улан – Үдэ Буряадай номой хэблэл 1992

4 класста бэшэхэ диктантнууд

Входная диагностика (диктант)

Мэхэтэй үнэгэн

Нэгэ нохой үнэгэ намнаба. Үнэгэн эсэшэбэ. Нохой дүтэлбэ. Үнэгэн гэнтэ хэбтэшэбэ. Нохой хажуугаарнь алад гарашаба. Үн.г.н хажуу тээшээ шугы руу оробо. Нохойн гэдэргээ эрьехэдэ, юушые харагдабагүй.(26)

1 четверть

Саһан.

Бороотой намар үнгэрөөд, һалхи шуургатай үбэл ерэбэ. Дайда дэлхэй сагаан хүнжэлөөр хушагдаба. Модод, һөөгүүд, түгсүүлнүүд саһан малгайнуудтай болонхой. Саһан наранда яларан, үнгын ошонуудые сасаруулан харагдана. Саһанууд ехэнхидээ гоёхон одохоной түхэлтэй байдаг. (37үгэ)

2 четверть

Эрэ таһяа шаазгай хоёр.

Гэртэ тэжээгдэһэн шаазгаймнай гар дээрэһээ эдеэлдэг байба. Нэгэтэ эрэ таһяагай шаазгайе эдюулжэ байхые хараабди. Нэгэ дахин шаазгайда үгөөд, һүүлдэнь өөрөө эдеэд, удаань дахин шазгайн аманда үгэхэ юм. Тэрээнһээ хойшо таһяанууднай шаазгайтай хамта эдеэлдэг һэн. Шазгайһаа тэрьедэхэ болёод, хамта газаагуур ябахыень оло дахин харадаг болоо һэмди. (45 үгэ)

3 четверть

Үгын бүридэл.

Ангуушан нэгэ эмэ заание намнаба. Тэрэнь зулзагатаяа ангуушадһаа тэрьеджэ гүйбэ. Ангуушад тэрэ заание гүнзэгы гол тээшэ хашаба ха. Заан голдо хүрэхөөр зулзагаяа хоншоороороо орёожо тэбэрээд, уһа уруу орожо тамарба. Зулзагань уһанһаа айба. Эхэнь голой сана гаратараа хоншоороороо уһан дээрэ үргөөд ябаһан байгаа. Ангуушад заанай зулзагаяа хайрлахые хараба. Тиимэ дээрэһээ намнангуй орхихон байгаа.(52 үгэ)

4 четверть

Зунай һүни.

Зунай һүни. Үдэртөө бороо ороошые һаа, газар дулаахан, шиигтэй ногооной яатайхан үнэр хамар сорьёлно. Ангаһан газарта бороо асаржа ерэхэн бороо үүлэнүүд һалхинда намнуулан, урда зүг барижа ябашоо. Тойроод сэлгээн. Богонихон һүнинүүдтэй энэ сагта хүсэд харлажа үрдидэггүй тэнгэри ойлгогдошогүй һонин үнгэтэй. Үшөө нэгэ хэдыхэн болоод, тэрэ зүүн хаяаһаа сайража эхилхэ. Үдэртөө эдеэлжэ садаһан үнээдэй хорёо соогоо уухилалдан хэбтэхэнь хон-жэн байдал соо элихэн дуулдана. Тээ саанаһана абыагүйхэнөөр мэлмэрэн урдадаг горхохон бии. Горхоной саада бээдэ түүдэгэй гал һулаһанаар улаабхилна, теэд залу басагад, хүбүүдэй наадахань энэ холоһоо дуулданагүй. (84 үгэ)

Тематическое планирование по предмету «Буряад хэлэн» (4 класс)

№	Бүлэгүүд, темэнүүд	Турагшадай хэхэ ажалай характеристика	Часууд	Примечание
I четверть (18 ч.)				
Юумэнэй нэрэ ба дахуул үгэнүүд. (21ч)				
1	Хэлэлгын ямар хубинуудые мэдэхэбга? Юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, үйлэ үгэ тухай дабтаха	Юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, үйлэ үгэ мэдүүлэл соо олоно; мэдүүлэл соо точконуудай орондо таараха хэлэлгын хуби табина, мэдүүлэл зохёоно.	1ч	
2	Алибаа юумэ нэрлэһэн үгэнүүд ямар хэлэлгын хуби болоноб? Юумэнэй нэрэ тухай дабталга	Юумэнэй нэрэ мэдүүлэл соо олоно; мэдүүлэлэй шухала гэшүүдые олоно;	1ч	
3	Юумэнэй нэрэ ямар тоодо хэрэглэгдэдэг бэ?	Нэгэнэй ба олоной тоодо байһан юумэнэй нэрые мэдүүлэл сооһоо олоно; юумэнэй нэрые нэгэнэй ба олоной тоодо харуулна.	1ч	
4	Юумэнэй нэрэнүүд бултадаа олоной тоодо хэрэглэдэг гү?	Олоной тоодо хэрэглэдэггүй юумэнэй нэрэ нэрлэнэ	1ч	
5-6	Зохилдол гэжэ юун бэ? Юумэнэй нэрын сохилдол, 7 падежнүүд	Юумэнэй нэрын 7 падежнүүдые мэдэхэ, юумэнэй нэрые сохилдуулна, сохилдолой залгалта илгаха	2ч	
7	Юумэнэй нэрын сохилдохо нэгдэххи арга.	Юумэнэй нэрын сохилдохо нэгдэххи арга хэрэглэжэ сохилдуулна, залгалтануудыень илгажа шадана.	1ч	
8-9	Зохилдолой хоёрдохи аргаар ямар юумэнэй нэрэнүүд хубилхаб?	Зохилдолой хоёрдохи аргаар ямар юумэнэй нэрэнүүд хубилхаб гэжэ ойлгохо, залгалтануудыень илгажа шадана.	2ч	
10	Зохилдолой гурбадахи аргаар ямар юумэнэй нэрэнүүд хубилхаб?	Зохилдолой гурбадахи аргаар ямар юумэнэй нэрэнүүд хубилхаб гэжэ ойлгохо, залгалтануудыень илгажа шадана.	1ч	
11	Олоной тоогой түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд яажа сохилдодог бэ?	Олоной тоогой түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд яажа сохилдодог бэгэжэ олоно, залгалтануудыень илгажа шадана.	1ч	
12	Нэрын падеждэ хэрэглэгдэһэн юумэнэй	Нэрын падеждэ хэрэглэгдэһэн юумэнэй нэрэ мэдүүлэлэй ямар гэшүүн болоноб гэжэ хэлэнэ.	1ч	

	нэрэ мэдүүлэлэй ямар гэшүүн болноб?		
13	Хамаанай падежэй юумэнэй нэрэнүүд мэдүүлэл соо олоно, доогуурнь зурана мэдэхэ, эдэ үгэнүүдые мэдүүлэл соо олоно, доогуурнь зурана	1ч	
14	Зүтэй падеж. Хэндэ? Юундэ? Хаана?	1ч	
15	Нэрын ба үйлын падежэй түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүдые яаж аилгахаб?	1ч	
16	Н хашалган һүүлтэй юумэнэй нэрэнүүд үйлын падеждэ ямар түхэлтэйб гэжэ мэдэхэ	1ч	
17	Зэбсэгэй падежэй түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд ямар түхэлтэйб	1ч	
18	Шалгалтын ажал.	1ч	
II четверть. (16 ч.)			
19	Хамтын ба гаралай падежнүүд.	1ч	
20-21	Дахуул үгэнүүд ямар үүргэтэйб?	2ч	
Түлөөнэй нэрэ. (5ч)			
22	Түлөөнэй нэрэ гэжэ юун бэ? Түлөөнэй нэрэ, нэгэнэй ба олоной тоогой түлөөнэй нэрэнүүд.	1ч	
23	Түлөөнэй нэрэ хэды нюур харуулдаг бэ?	1ч	
24-26	Түлөөнэй нэрэнүүд яаж ажилдодог бэ?	3ч	
27	Үйлэ үгэнүүд бэшэ хэлэлгын хубинуудһаа юугээрээ илгаагайб?.	1ч	
28	Үйлэ үгэ ямар гурбан	1ч	

	сагтайб? Саг бүхэниинь яжа илгаруулхаб?		
29-30	Үйлэ үгэнүүдэй залгалта зүб бэшэхэ ямар дүрим бииб?	Үйлэ үгэнүүдэй залгалтые дүрим хэрэглэн зүб бэшэнэ	2ч
31-32	Үйлэ үгэнүүдэй ноур яжа харуулагдадаг бэ?	Үйлэ үгэнүүдэй ноур харуулһан частица илгана, хэлэлгэ соогоо хэрэглэнэ,	2ч
33	Буруушааһан частицануудые үйлэ үгэнүүдтэй хэрэглэн бэшэнэ, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ.	Буруушааһан частицануудые үйлэ үгэнүүдтэй хэрэглэн бэшэнэ, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ.	1ч
34	Шалгалтын хүдэлмэри.		1ч.
III четверть (20 ч.)			
35	Үйлэ үгэнүүдтэй үшөө ямар частицанууд хэрэглэгдэдэг бэ?	Үйлэ үгэнүүдтэй аминдаа хэрэглэгдэдэг частицануудые олоно, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ.	1ч
Тэмдэгтэй нэрэ. (5ч)			
36-40	Тэмдэгтэй нэрэ тухай юу мэдэхэбта?	Тэмдэгтэй нэрые мэдүүлэл соо олоно, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ	5ч
Тоогой нэрэ. (4ч)			
41-42	Тоогой нэрэ гэжэ юун бэ?	Тоогой нэрые тоолоһон ба дугаарлаһан гэжэ илгарууһан, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ.	2ч
43-44	Тоогой нэрэ ямар һууритайб?	Тоогой нэрэ нэрлэнэ, зүбөөр бэшэнэ, хэлэлгэ соогоо хэрэглэнэ	2ч
Наречи (5ч)			
45	Наречи гэжэ ямар хэлэлгын хубиб?	Наречин лексическэ удха, Наречие мэдүүлэл соо олоно, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ	1ч
46	Наречи мэдүүлэлэй ямар гэшүүн болоноб?	Наречи мэдүүлэлэй ямар гэшүүн болоноб гэжэ мэдэхэ, доогуурнь зурана.	1ч
47- 49	Наречинүүд юу харуулдаг бэ?	Наречинүүдэй илгарал мэдэхэ.	3ч
Мэдүүлэл (10 ч.)			
50-53	Мэдүүлэл хэлэлгын гол единица болоно гү?	Текст сооһоо мэдүүлэл илгaha. Хэн, юун тухай хэлэгдэһэн үгэнүүдые мэдүүлэл сооһоо илган олохо Мэдүүлэл тухай ойлгосо бэхижүүлхэ, мэдүүлэл зохёожо шадаха. Юрэ хөөрөһэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд ые илгажа хэлэлгэдээ хэрэглэхэ. Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд тухай юрэнхы ойлгосотой болохо. Удхаараа холбоотой паар үгэнүүдые илгажа, үзэһэн грамматическа формонуудые хэрэглэн, мэдүүлэл зохёожо, гэрэнэ дэлгэрэнгы болгохо	4ч

		шадабаритай болохо.		1ч.
54	Шалгалтын хүдэлмэри.		IV четверть. (16 ч.)	
55-59	Нэгэ түрэл гэшүүд гэжэ ямар гэшүүд бэ?	Нэгэ түрэл гэшүүдые мэдүүлэл соо олоно, хэлэлгэ ба бэшэлгэ соогоо хэрэглэнэ		5ч.
60-61	Хэлэлгын ноусанууд			2ч
62	Хэлэлгэ ямар стильтэйб?	Хэлэлгын стилин талааа янзанууд (яряанай, номой, уран найханай).		1ч
63-64	Уран найханай стилин хэлэлгэ юугээрээ ондооб?			2ч
65-66	Шалгалтын хүдэлмэри.			2ч.
67-68	Үзэһэнөө дабталга			2ч